

THEDE PALM:

Efter Afghanistan

I sin artikel utgår fil dr Thede Palm från ett citat ur Henry Kissingers memoarer. Han analyserar vad som hänt i Afghanistan, men han menar att ryssarna inte direkt hotar Iran. De är, som Kissinger visat, försiktiga när det gäller att överskrida intressegränser mellan öst och väst. Carterdoktrinen skulle inte kunna hejda dem: den kan inte fungera. Jugoslavien har däremot fått en respit. Vad beträffar Skandinavien menar författaren att gränsen mellan öst och väst i ett skärpt läge kommer att visa sig gå längs finsk-svenska gränsen, inte längre österut. Han understryker att mycket av vad som i ett sådant läge kan hända – eller helst inte bör hända – beror av det försvar som Sverige håller. Det ligger stor fara i att göra sig själv svag, skriver han.

”Vi upplevde ... den sovjetiska tekniken att använda militär närvaro till att öka det geopolitiska inflytandet. Inom den sfär som Sovjetunionen anser som sin använder Kreml sina militära styrkor massivt, snabbt och hänsynslöst. Men när den opererar bortom skiljelinjen mellan öst och väst, rör den sig med oändlig försiktighet. Det första engagemanget är visserligen måttfullt och grundas på defensiva motiv ... När inget motstånd möter, är ryssarna benägna att trappa upp snabbt.”

Ovanstående är inte skrivet av någon teoretisk sovjetolog efter det ryska angreppet mot Afghanistan. Det står att läsa i Henry Kissingers ”Memoarer” (i första delen av beräknade fyra, vardera på c:a 800 sidor och i god översättning av Sven Åhman, som Norstedts förlag ger ut trots det stora formatet med en viss heroism och med förhoppningsvis rätt bedömd tro på folks läsvillighet). Det handlar om den ryska framstöten i Mellersta Östern 1970. Men mönstret känns igen. Samma tillvägagångssätt användes i Tjeckoslovakien 1968. Det har nu också visats upp i Afghanistan.

I Svensk Tidskrift (nr 2/1980) har angreppet karakteriserats så att det följer Bresnev-doktrinen. ”Inom den sfär som Sovjetunionen anser som sin” – det betyder de länder, som Moskvatrogna kommunister genom hänsynslös maktutövning lyckats ställa direkt under Moskvas lydnad. Dessa länder med kommunistisk diktatur får sedan inte skilja sig från Sovjetunionen, och uppstår en tendens i den riktningen inom folkmajoriteten eller, som i Tjeckoslovakien, inom partiet självt, kan det hotade kommuniststyre

vädja till partiet i Moskva om hjälp. Hjälpen kommer i form av massiv militär insats. Formellt är det inte fråga om krig mellan två stater, utan det ena partiet begär i den internationella kommunismens namn stöd från det andra, vilket i sin tur ställer tillgängliga statliga maktmedel till förfogande. Detta subtila förfarande är avsett att framstå som naturligt vänner emellan.

I Mellersta Östern, som Kissinger beskrev i citatet ovan, gick en skiljelinje mellan öst och väst. Där agerade alltså inte partierna på detta sätt. De framträdde inte alls. I Egypten byggde tusentals sovjetiska "specialister" med gedigen militär utbildning ett starkt robotförsvaret, detta i största möjliga hemlighet och under livligt förnekande från egyptisk sida att det skedde i annat än försvarssyfte. När sedan Egypten och Syrien 1973 tillsammans angrep Israel – Yom Kippurkriget – avslöjades hur stora styrkor som Sovjetunionen satt in. Avslöjandet kom ofrivilligt; meningen hade ju varit att Egypten skulle segra. I stället vann Israel, om än med ett nöd-rop, och kunde räkna in mängder av erövrad rysk materiel.

Det verkligt sensationella i sammanhanget var att i detta läge Moskva kallade på Henry Kissinger för att han skulle vara med om att mäkla fred. Sovjetunionen erbjöd sig också att sända trupper för att tillsammans med amerikanska förband garantera och övervaka freden! Detta förslag avvisades kallt från amerikansk sida – det skall bli ytterst intressant att få läsa i en följande del av Kissingers minnen om hur spelet gick till.

Carterdoktrinen

På långt avstånd från händelsernas centrum och utan tillgång till expertanalyser, som snart kommer att överflöda, är det svårt att förstå varför en invasion i Afghanistan var så brådskande. Att den skulle väcka uppseende måste ha framstått som självklart i Moskva. Att man där helt riktigt bedömde att USA inte kunde göra något åt saken kan inte ha varit skäl tillräckligt för att göra den – då skulle ju många fler erövringar ha förekommit under senare år, sedan amerikanerna drog sig tillbaka från Vietnam och inte längre ville vara internationella garant mot vidare kommunistisk utbredning. Det måste ha förhållit sig så, att det utåt så starka Moskvatrogna kommunistväldet i Afghanistan blivit undergrävt, kanske av den muslimska våg, som går genom den delen av världen. I vart fall hade man inom kort tid gjort sig av med två kommunistiska regeringschefer och utsett en tredje. Han hade inte ens hunnit tillträda då invasionen satte igång. Insatsen var, helt enligt mönstret, massiv.

Att angreppet skulle varit planerat så att det skulle fortsätta in i Iran för att få kontroll över oljan, är inte så säkert. Men en demonstration mot de muslimska ledarna i Iran blev det ändå. De förstod att Sovjetunionen vid behov kan sätta makt bakom sina önskemål.

Enligt vad som meddelats hade partichefen Bresjnev själv underrättat president Carter om vad som förestod. Men han hade enligt Carters uppfattning gjort det på ett sätt som inte var riktigt. Redan förut var Carter nervös för den fångna ambassadper-

sonalen i Teheran och dess öde. Nu tillkom enligt honom faran för att Irans olja skulle omdirigeras till Sovjetunionen. Han förklarade öppet, att hans uppfattning om ryssarna blivit en annan än den han haft under de gångna åren, ett märkligt erkännande, eftersom det kan tolkas så att USA:s president inte förstått att själva grunden för sovjetrysk politik oförändrat varit kommunistisk. En talesman för Vita Huset fick i uppdrag att meddela, att presidenten avsåg att lägga fram en Carterdoktrin. Tydligen var han själv sysselsatt med att begrunda vad denna skulle innehålla.

Nu förefaller det vara naturligt, att när en statsman skall göra ett viktigt uttalande om sitt lands politik är det klokt av honom att först veta vad han skall säga och sedan bygga upp spänningen kring sitt tal, inte tvärtom. När Carterdoktrinen till sist publicerades, innebar den att "varje försök av en främmande makt att få kontroll över området kring Persiska Viken kommer att betraktas som ett angrepp mot USA:s vitala intressen. Sådana försök kommer att slås tillbaka med alla nödvändiga medel, inklusive militära." Det var ju klart språk. Det enda oklara var hur det skulle gå till.

Ty USA har inte tillräckliga och lämpliga militära styrkor som kan förflyttas till Persiska Viken med utsikt att kunna slå tillbaka ett ryskt anfall mot detta område. Flygplan från hangarfartyg kan göra tillfälliga insatser, men Sovjetunionen har också flyg och baser. Att överföra några fallskärmsdivisioner är kanske möjligt, men hur går det med underhållet till dem, för att inte tala om att också ryssarna har divisioner att sätta in.

I varje fall för närvarande är den stolta doktrinen inte genomförbar.

Ryssarna har på sikt stort intresse av Irans olja. Amerikanerna har det redan i dag. Gränslinjen mellan öst och väst, så som Kissinger sett den, går alltså genom Iran, och ryssarna har sannolikt ingen avsikt att överskrida den i onödan. De följer sin vanliga taktik. På alla sätt kommer de att utvidga sitt inflytande i Iran, men med mildare medel än pansarvagnar.

Jugoslavien

Den amerikanska reaktionen var alltså inte så stark som den ville synas – med undantag för bojkotten av Olympiaden i Moskva, ty om den kommer till stånd innebär den en prestigeförlust för Moskva som ryssarna kommer att taga mycket djupt. Men ändå hade reaktionen effekt, nämligen ifråga om Jugoslavien. Där låg president Tito allvarligt sjuk, och många bedömare har räknat med att ryska trupper vid hans bortgång skulle gå in direkt. Läget har blivit ett annat. Ryssarna vill säkerligen få kontroll också där, men vägen över Bresjnevdoktrinen blir mindre utsatt. De måste se till att de Moskvatrogna kommunisterna ökar sitt inflytande så mycket, att de med någon trovärdighet kan kalla på hjälp från Moskva om deras parti "förtrycks". Då kan hjälpen, dvs stridsvagnarna, komma över gränsen, och Europa ställas inför *fait accompli*.

Någon vecka sedan detta skett kommer den medlem av Politbyrå i Moskva, som då sitter i toppen, att göra precis som president Bresnev gjorde nu i februari, strax efter

invasionen i Afghanistan. Han höll ett tal där han underströk Sovjetunionens oförändrbara ställning som ett fredsälskande land.

Skandinavien i blickpunkten

Afghanistan har ett vänskapsfördrag med Sovjetunionen; Irak och Finland har också sådana. Men Finlands likhet med dessa länder skall inte överdrivas. I Finland är det inte ett kommunistparti som står för de officiella förbindelserna med Sovjetunionen. Där sköts utrikespolitiken av presidenten, och president Kekkonen har nyligen skarpt påmint om detta i ett brev till ingen mindre än riksdagens talman. Man det är likafullt förklarligt att i Finland oron över vad som hänt blivit stor: kan ett med Sovjetunionen i vänskap förbundet land bli överfallet och besatt, då kan också ett annat bli det.

Går skiljelinjen mellan öst och väst längs den finländsk-sovjetiska gränsen eller går den genom Ålands Hav och Bottenviken? Det förre är att hoppas på. Det senare är realistiskt att räkna med i vissa bestämda fall. Moskva anser sig äga genom avtal fastlagda rättigheter i fråga om Finlands utrikespolitiska ställningstaganden. Faran med dessa rättigheter kan illustreras med en annan linje, som inte skiljer öst från väst utan kan ritas in på kartan som en militärstrategisk gräns. Det är den som kan sägas avgränsa Nordkalotten. Drar man med Murmansk som medelpunkt en cirkellinje på rimligt avstånd från denna stora sovjetiska militärbas, måste både delar av Nordnorge och av Nordfinland falla innanför gränsen – och detsamma gäller delar av Nordsverige.

De dimridåer, som kallas nedrustning och avspänning, bör vara skingrade vid detta laget. De har dolt en bister verklighet, som det inte sagts mycket om i Sverige. Politiker må tala i Genève, och utrikesminister Ullsten höll ett värdigt svenskt anförande där i februari. Men ingenting kan dölja, att efter vad som hänt med Afghanistan råder inte någon avspänning i världen. Nedrustningsintresset är borta, och SALT-II-avtalet är, som Henry Kissinger nyligen framhållit, passerat och förblir oratificerat. Trenden går mot upp- rustning, inte minst i USA, som ligger långt efter Sovjetunionen när det gäller att kunna möta ett hot eller en ny kupp med annat än med kärnvapen.

Murmanskområdet gränsar direkt till Norge, ett NATO-land. Att planerarna i Moskva ser över möjligheterna att på olika sätt säkra sina norra flank är i nuvarande läge verkligen inte uteslutet.

I höstas ifrågasatte den sk "fredsforskaren" Wilhelm Agrell om "militära äventyrligheter på Nordkalotten överhuvudtaget ligger i någons intresse." Han skrev också att på Kolahalvön finns "endast två armédivisioner, vilka har varit stationerade där under lång tid", något som tydligen skulle visa att därifrån inte föreligger något hot. Med sådant nonsens går det inte i längden att vaggas någon till ro. Nya divisioner kan ju tillföras – observera att en av de divisioner, som satts in i Afghanistan, enligt uppgift flögs in ända från Moskvaområdet, där den varit förlagd "under lång tid". Särskilt äventyrligt vore det ju inte heller om ryssarna en dag ville flytta fram sitt luftskydd in i Nordfinland. Att de samtidigt skulle vilja flytta sin

marina basering västerut in i Nordnorge kan knappast betvivlas, men detta vore otvivelaktigt en utmaning av annat slag, även om det kanske inte är så säkert att vare sig USA eller andra NATO-länder utan vidare skulle vilja gå i storkrig för Finnmarkens skull.

Men skärps läget, och om ryssarna ser hela Nordkalotten som ett enda strategiskt område, vilket förefaller sannolikt, kan de redan för förbindelsernas skull begära att få kontroll också över delar av Nordsverige. I varje fall behöver de försäkra sig om att ingen annan makt får tillfälle att utnyttja norra Skandinavien.

Norge har i det läget stöd hos NATO. Sverige har bara stöd av sitt eget försvar. Finland har inget stöd alls, annat än om Sve-

rige visar sin vilja att försvara hela sitt territorium mot stormakten i öster eller mot eventuell "skydd" från väster. Detta är vad svenskt försvar är till för. Det kan och bör hållas på den nivån, att det blir mindre intressant för ryssarna att flytta fram sina positioner ur Murmanskområdet eller, för att tala med fredsforskaren Agrell, att begå några "militära äventyrligheter". Inte heller motparten, alltså USA med NATO, har anledning att begå sådana, om det går att lita på att skandinaviskt område hålls stabilt. För båda parter blir det billigast och säkrast så; i längden naturligtvis också för Sverige. Om inte annat har Afghanistan lärt oss, eller understrukit vad vi redan förut borde veta, att det ligger stor fara i att göra sig själv svag.